

خوب و بد بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی

بازآرایی پول و بانک

گفت‌وگوی «اقتصاد ایران» با دکتر حسن سبحانی، نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی، پیرامون بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی

اقتصاد ایران: بانک مرکزی در آخرین روز فروردین ماه گذشته، بسته سیاستی - نظارتی شبکه بانکی را در سال ۸۷ ابلاغ کرد. این بسته سیاست‌گذاری در آغاز با استقبال برخی کارشناسان مواجه شد اما به سرعت، محتوای آن مورد نقد از درون کابینه دولت و کارشناسان بانکی و مستقل قرار گرفت.

«بسته» سیاستی - نظارتی بانک مرکزی در ۴۷ بند تنظیم شده و ضوابط سیاست‌های پولی برای بانک‌های دولتی، غیردولتی و مؤسسه‌های مالی و اعتباری را یکسان دانسته است.

یکی از کلیدی‌ترین مباحثی که در بسته سیاستی بانک مرکزی وجود دارد، تعیین نرخ سود در «عقود مبادله‌ای» و «عقود مشارکتی» است. بر مبنای سیاست‌گذاری جدید بانک مرکزی، نرخ سود عقود مبادله‌ای (مانند فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک و سلف) توسط بانک مرکزی تعیین و سود عقود مشارکتی (نظیر مشارکت مدنی) باید بر اساس تورم موجود به علاوه ۳ درصد کارمزد (یا حاشیه سود واقعی) برای بخش‌های مختلف اقتصادی تعیین می‌شد. اما مخالفت برخی از وزیران کابینه با این موضوع موجب شد تا شرایط ابلاغی بسته بانک مرکزی در عقود مبادله‌ای تا هفته پایانی اردیبهشت ماه معلق بماند و سرانجام، نرخ سود بانکی نیز برای بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات ۲ درصد کاهش بیابد و به ۱۰ درصد برسد.

بانک مرکزی، در بسته سیاستی - نظارتی خود که به شبکه بانکی ابلاغ شده تا حدودی سعی در تقویت انضباط پولی - بانکی داشته است. بسته سیاسی این بانک، علاوه بر تعیین نرخ سود در عقود مختلف، ضوابط خاصی را برای مؤسسه‌های مالی و اعتباری پیش‌بینی کرده است. البته کشمکش در مورد این بسته بین دولت و بانک مرکزی ادامه دارد. دکتر حسن سبحانی، استاد اقتصاد دانشگاه تهران در گفت‌وگو با «اقتصاد ایران» به تحلیل شرایط موجود اقتصادی، با تکیه بر بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی می‌پردازد. او این «بسته» را در یک نگاه کلی، «مثبت» ارزیابی می‌کند و معتقد است که سیاست‌های جدید بانک مرکزی، قصد «بازآرایی» نظام پولی - بانکی کشور را دارد. دکتر سبحانی همچنین به مطابقت برخی از سازوکارهای تعیین شده برای «عقود مبادله‌ای» با قانون بانکداری بدون ربا می‌پردازد.

اقتصاد ایران: با توجه به شرایط کنونی اقتصاد ایران، پیش‌بینی‌های بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی را تا چه حد ضروری می‌دانید و اساساً آیا بانک مرکزی - از لحاظ حقوقی - مجاز به ابلاغ چنین سیاست‌های هست؟

بانک مرکزی عهده‌دار مدیریت و سیاست‌گذاری نظام بانکی کشور است و می‌تواند در مقاطع مختلف، سیاست‌های پولی - بانکی کشور را تغییر دهد، چراکه نظام بانکی، برای دستیابی به اهدافی که قانون آن را مشخص کرده باید انعطاف لازم را داشته باشد. من، اقدام بانک مرکزی را برای سیاست‌گذاری پولی - بانکی کشور لازم می‌دانم، اما معتقدم چگونگی ابلاغ این سیاست‌ها باید با سازوکار مناسبی همراه باشد. به نظر من، سیاست‌های این چنینی باید در یک مجموعه کلان دیده شود تا تصمیم‌گیری با سیاست‌های یکپارچه دولت همراه باشد.

اقتصاد ایران: آیا بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی با هدف انضباط پولی اقتصاد کشور ابلاغ شده است و از نظر شما، شرایط کنونی چنین بسته‌ای را ایجاب می‌کند؟

این موضوع که اقتصاد کنونی کشور نیاز به انضباط پولی و مالی دارد، درست است. اما این که بسته بانک مرکزی قادر به این کار باشد، جای تأمل دارد. به نظر من، اگر در دولت، هماهنگی برای این بسته وجود نداشته باشد، اجرای آن با مشکل مواجه خواهد شد.

اقتصاد ایران: یکی از اهداف ابلاغ این بسته، کاهش نرخ تورم است. با توجه به روند شتابان تزریق نقدینگی از بانک‌ها به اقتصاد کشور که یکی از عوامل تورم‌زا معرفی شده است، از دیدگاه شما، بانک مرکزی با این سیاست‌ها موفق به کنترل تورم خواهد شد؟

البته مجموعه سیاست‌هایی که بانک مرکزی ابلاغ کرده، اتخاذ یک سیستم منضبط و سخت‌گیرانه برای نظام بانکی و وظایف آن است. نظام بانکی ضمن این که از طریق سیاست‌ها و «خلق پول»، در کاهش و افزایش نرخ تورم مؤثر است، اما تمامی تورم به نظام بانکی بر نمی‌گردد. به نظر من، بانک مرکزی در این بسته به دنبال «درمان» تورم نبوده است. بانک مرکزی قصد دارد اعطای تسهیلات به بخش خصوصی از منابع بانکی را سامان‌دهی کند، به نحوی که میزان نقدینگی کاهش

پیدا کرده و به سمت بخش‌های مولد هدایت شود. در واقع، این بسته، حیطة مسؤولیت‌های پولی و بانک را «بازآرایی» می‌کند.

اقتصاد ایران: در بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی، شیوه‌ای که برای تعیین نرخ سود «عقود مبادله‌ای» و «عقود مشارکتی» معین شده تا چه حد با قانون بانکداری بدون ربا مطابقت دارد؟

من فکر می‌کنم شیوه‌ای که در این بسته برای عقودی که نام بردید در نظر گرفته شده با قانون بانکداری بدون ربا فاصله دارد. در خصوص عقود مبادله‌ای در بسته سیاستی گفته شده که «بانک مرکزی میزان سود را تعیین خواهد کرد. اما اگر سود ابلاغی از بازار پول گرفته شود، به نظر من اشکال شرعی دارد، چون نرخ ثابتی که تعیین می‌شود باید از بازار «سلف» یا «جعاله» گرفته شود نه این که در بازار پول، آنچه که به عنوان نرخ «بهره» تعریف می‌شود، برای عقود مبادله‌ای استفاده گردد.

اقتصاد ایران: در واقع، مشکل تعیین این نرخ سود در اطلاق «بهره» به آن است؟

بله. همچنین، در عقود مشارکتی، نرخ سود از قبل مشخص نیست اما در بسته سیاستی بانک مرکزی گفته شده که «نرخ تورم به علاوه حاشیه سودی که حداکثر ۳ درصد است»، به عنوان نرخ سود تعیین می‌شود. حتی این «سه درصد» هم نامشخص است، چون هر بانکی بسته به میل خود، حاشیه سودی متفاوت از ۱ تا ۳ درصد تعیین خواهد کرد.

اقتصاد ایران: آقای دکتر، اصولاً شما با تعیین نرخ سود بر پایه تورم موافق هستید؟

من با این موضوع موافقم، در صورتی که یک نظام «ربوی» بانکی شکل نگیرد. «سود» با «بهره» تفاوت دارد. در بانکداری بدون ربا لازم نیست «سود» با «تورم» مقایسه شود، چون سود تعریفی دارد و آن «درآمد منهای هزینه» است. در بانکداری بدون ربا، تورم در درون «سود» جا خوش می‌کند. یعنی سود، خود متورم است و

پیشنهادات سیاستی - نظارتی بانک مرکزی

معامله با تورم

دلیل ندارد که سود در مقایسه با تورم تعیین شود. به علاوه، در عقود مشارکتی، افزایش و کاهش نرخ سود توسط بانک اشتباه است و نرخ سود واقعی مشارکت باید پرداخت شود.

اقتصاد ایران: مورد دیگری که در بسته سیاستی بانک مرکزی به آن اشاره شده "قرض الحسنه" است. آیا نحوه سامان‌دهی این مؤسسات را مثبت ارزیابی می‌کنید؟

در این مجموعه، آن چه که به عنوان قرض الحسنه معرفی شده این است که مردم بدون هیچ چشمداشتی پول خود را در اختیار بانک قرار دهند، و این موضوع با قانون بانکداری بدون ربا مطابقت دارد. در ضمن، دستگاه نظارتی، شیوه تبلیغات جوایز حساب‌های قرض الحسنه را جهت دار و منضبط کرده است.

اقتصاد ایران: بسته سیاستی بانک مرکزی در شرایطی ابلاغ شده که شورای پول و اعتبار منحل شده و کمیسیون اقتصاد دولت، خود وظایف این شورا را به عهده گرفته است. از نظر شما آیا این بسته و جاهت قانونی دارد؟

من معتقدم که بسته سیاستی - نظارتی بانک مرکزی در برخی از قسمت‌های خود، از محدوده اختیارات بانک مرکزی فراتر رفته است. مثلاً جایی تأکید شده که بهره‌گیری از ابزار "ممنوع‌الخروج کردن" برای وصول مطالبات بانک‌ها مجاز نمی‌باشد. اگر ممنوع‌الخروج کردن ضابطه قانونی برای وصول مطالبات بانک‌ها بوده، بانک مرکزی حق ندارد چنین دستوری را ابلاغ کند. یا در جایی گفته شده که "احداث شعب بانک‌های خارجی یا احداث بانک در ایران با مشارکت سهام‌دار خارجی" طبق مقررات بانک مرکزی مجاز و از لحاظ قانونی نمی‌تواند خود دست به این کار بزند. این موضوع در قانون اساسی نیز ذکر شده و تمامی بنگاه‌های خارجی با ضوابط خاصی قادرند در ایران شعبه بزنند.

اقتصاد ایران: با توجه به صحبت‌های شما می‌توان نتیجه گرفت که بسته سیاستی بانک مرکزی قادر است "نسخته‌ای" برای کاهش بی‌انضباطی مالی در کشور باشد، اما نیاز به هماهنگی بیشتر در درون دولت دارد؟

من بسته سیاستی بانک مرکزی را یک مجموعه "مثبت" می‌دانم. اما ناکارآمدی یا کارآمدی آن بستگی مستقیمی به شیوه اجرای آن در درون سیستم دارد. شما به همین "طرح تثبیت قیمت‌ها" توجه کنید. این طرح با هدف تثبیت قیمت ۹ قلم کالای دولتی، "هزینه" را کاهش داد، اما چون متمم‌های فراوان بودجه به افزایش نقدینگی انجامید، تورم ناشی از متمم‌ها، درصدی از اثرات سیاسی تثبیت قیمت‌ها را خنثی کرد.

اقتصاد ایران: متشکریم. ■

چکیده سیاست‌های شبکه بانکی در سال ۸۷

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بسته سیاستی شبکه بانکی سال ۸۷ را در ۲۹ فروردین ماه سال جاری ابلاغ کرد که چکیده‌ای از مهمترین مطالب آن به شرح زیر است.

● بانک‌ها تا اطلاع ثانوی از اعطای تسهیلات برای خرید واحدهای مسکونی ساخته شده خودداری کرده و صرفاً، تسهیلات برای احداث واحدهای مسکونی با رعایت شرایط زیر امکان پذیر است.

□ تسهیلات در قالب مشارکت مدنی تا سقف ۲۵۰ میلیون ریال یا ۷۰ درصد قیمت تمام شده برآوردی و برای مدت ۱۸ ماه بوده و برای یکسال بعد نیز، در صورت موافقت ارکان اعتباری بانک، قابل تمدید است که این وام به صورت مرحله‌ای و با اعمال نظارت کامل و متناسب پرداخت می‌شود. پس از اتمام مشارکت، بانک می‌تواند سهم‌الشرکه خود را به خریداران واجد شرایط، در قالب فروش اقساطی حداکثر ۱۵۰ میلیون ریال و حداکثر برای مدت ۱۲ سال به مشتریان واگذار کند. البته تسهیلات خرید مسکن برای اعضای هیأت علمی یا تسهیلات خرید مسکن بانک مسکن و نظایر آن، به قوت خود باقی است.

● خدمات و تسهیلات بانکی در سال ۸۷ تحت سرافصل‌های زیرارایه می‌شوند:

□ خدمات و تسهیلات بانکی، در قالب عقود مشارکتی که بدون تعیین سود قطعی از پیش تعیین شده و بر مبنای سود واقعی حاصل از اجرای پروژه و با حضور بانک به عنوان یک شریک صورت می‌گیرد. البته این نوع طرح‌ها باید توجیه فنی - اقتصادی داشته باشند و پیش‌بینی سودآوری طرح، معادل نرخ تورم به علاوه حاشیه سود (که حداکثر ۳ درصد تعیین می‌شود) است.

□ عقود مبادله‌ای، چون فروش اقساطی اجاره به شرط تملیک و سلف که با نظارت بانک انجام شده و تسویه حساب آن براساس سودآوری طرح، حداقل معادل نرخ ابلاغی توسط بانک مرکزی است.

□ بانکداری سرمایه‌گذاری توسط بانک‌ها با ارایه خدمات سرمایه‌گذاری از طریق خرید اوراق تجاری شرکتی یا اوراق مشارکت شرکتی، قابل یا غیرقابل تبدیل به سهم صورت می‌گیرد. تضمین بازپرداخت یا بازگشت سرمایه توسط بانک انجام نمی‌شود و اوراق، قبل از سررسید در بازار ثانویه، قابل معامله خواهد بود.

□ بانکداری توسعه‌ای با بکارگیری منابع دولت به صورت "وجوه اداره شده" یا "سپرده دولتی نزد بانک با شرط نوع مصرف" یا "قرارداد عاملیت" و با هدف توسعه مناطق کمتر برخوردار یا بخش‌های اقتصادی

مورد حمایت دولت، انجام می‌شود.

● اعتبارات و تسهیلات پرداختی بانک‌ها از محل سپرده‌های قرض‌الحسنه دیداری، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری، منابع بین بانکی و سرمایه سهام‌داران پرداخت می‌شود. بانک‌ها صرفاً برای کوتاه‌مدت، حق اضافه برداشت از بانک مرکزی را دارند.

● مسؤولیت بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات برعهده بانک‌ها است که اطمینان از این بازپرداخت، اقدامات زیر را می‌طلبد:

□ بررسی گزارش توجیهی متقاضی تسهیلات و انطباق ارزیابی‌های مندرج در گزارش با واقعیات و وضعیت روز بازار

□ بررسی تخصص، سابقه کار، اهلیت و خوش‌حسابی مجری طرح و توانایی او برای اطمینان از اجرای صحیح طرح

□ نظارت دقیق بر پیشرفت طرح و اطمینان از مصرف وجوه پرداختی در محل پیش‌بینی شده

□ تعیین نسبت قابل قبول بین آورده مشتری و سهم تسهیلات بانک که اولاً، امکان اجرای طرح را برای مشتری فراهم کند و ثانیاً، انگیزه کافی برای اتمام طرح را فراهم آورد.

□ تنظیم و عقد قرارداد کامل و تأمین و تجهیز اعتبارات، طبق زمان‌بندی و تعیین حدود مسؤولیت بانک و مشتری

□ وصول مطالبات و جمع‌آوری وجوه، محاسبه سود حاصل از تسهیلات اعطایی و اخذ آن از مشتری و پرداخت به سپرده‌گذاران

● دریافت سپرده قرض‌الحسنه و پرداخت وام قرض‌الحسنه برای رفع نیازهای ضروری قابل انجام است. بر این اساس: سپرده‌گذاری‌های قرض‌الحسنه بدون انتظار سود یا قبول تبعات ناشی از کاهش سپرده، به قصد قربت و جهت کمک به نیازمندان صورت می‌گیرد.

□ برای تشویق سپرده‌گذاران قرض‌الحسنه، کلیه بانک‌ها حداکثر ۲۵۰ میلیون ریال جایزه ثابت از طریق قرعه‌کشی و دوبار در سال انجام می‌دهند.

□ بانک‌ها می‌توانند به سپرده‌گذاران قرض‌الحسنه تا ۱۰۰ میلیون ریال با کارمزد حداکثر ۳ درصد در سال (جهت تأمین هزینه‌های خدمات بانکی و هزینه‌های تشویق سپرده‌گذاران) وام پرداخت نمایند.

□ منافع حاصل از سپرده‌های قرض‌الحسنه صرف تسهیلات قرض‌الحسنه شود و از مصرف آن برای تسهیلات سرمایه‌گذاری خودداری شود.